

Noor Asharaf

Assistant Professor (Guest Faculty)

Dept. of Persian, MMHAPU, PATNA

Email: ashrafjnu@gmail.com

E-Content

Sem-1, Paper code: 102

Persian (M A)

Topic: Khaqani Shirvani, Cont..

افضل‌الدین بدیل بن علی خاقانی حقایقی شروانی، ملقب به «حسان العجم» و متخلص به خاقانی، شاعر نامدار ایرانی در قرن ششم هجری و از بزرگ‌ترین قصیده‌سرایان زبان و ادب فارسی است. دیوان اشعار خاقانی با حدود ۱۷ هزار بیت، مشتمل بر قصاید، غزلیات، قطعات، رباعیات و ترجیعات و ترکیبات است. علاوه بر اشعار فارسی، قصاید و قطعاتی نیز به زبان عربی در این دیوان وجود دارد. دیوان خاقانی در سال ۱۳۳۸ خورشیدی و به تصحیح مرحوم دکتر «سید ضیاءالدین سجادی» در تهران به چاپ رسید و بر پایه آن بسیاری از پژوهش‌ها درباره خاقانی منتشر شد. *قصاید و غزلیات خاقانی* با تصحیح عزیزالله علیزاده در نشر فردوس تهران در سال ۱۳۹۰ در ۸۸۰ صفحه منتشر شده است. این اثر شامل ۹۴۴۷ بیت قصیده و ۳۸۵۳ بیت غزل است. کشف الایات و واژه نامه نیز بدان پیوست شده است. *دیوان*، شامل قصاید، ترجیعات، مقطعات، غزلها و رباعیات است. دیوان خاقانی به تصحیح سید ضیاءالدین سجادی در سال ۱۳۳۸ در تهران به چاپ رسیده بود.

خاقانی شاعر نامدار ایرانی و سراینده قصیده معروف و باشکوه «ایوان مدائن» است. شاعری دانشمند که شیوه‌ای نو را به شعر فارسی وارد کرد. خاقانی شاعر صاحب سبک و قصیده‌پرداز مشهور سده ششم هجری، از بزرگ‌ترین شعرای زبان و ادب فارسی است. شاعری که در میان عامه مردم کمی مهجور مانده و پیچیدگی مضامین، زبان فاخر، طبع بلند و فنون شاعری کم‌نظیرش، او را همواره خاص جلوه می‌دهد. از این جهت خاقانی را «دیرآشنا» می‌نامند و به اعتقاد بسیاری از اساتید زبان فارسی، برای فهم و لذت بردن از اشعار او، باید مقدماتی را فراهم کرد. در نشر هم به مانند شعر، بسیار فاضلانه

سخن می‌گوید و نشر خاقانی را نثری فنی و مصنوع می‌دانند. در وصف مهارت و شاعرانگی خاقانی شروانی همین بس که شعرای نامداری چون نظامی، وحشی بافقی، مولوی، حافظ و سعدی از او تاثیر گرفته‌اند. از بارزترین ویژگی‌های شعری خاقانی، توجه به آیین مسیحیت و او در میان شاعران دیگر، بیشترین اشعار را در وصف رسول اسلام دارد و از این جهت خاقانی را «حسان العجم» نامیده‌اند.

مثنوی «ختم الغرائب» که بعدها عنوان «تحفةالعراقین» به معنای هدیه‌ای از دو عراق را گرفت، در واقع سفرنامه حج خاقانی باید دانست که در سال ۵۵۱ هجری تالیف شد. این مثنوی سه هزار و ۲۰۰ بیتی که شامل مضامین عارفانه‌ای نیز می‌شود، از نخستین سفرنامه‌های منظوم فارسی معرفی کرده‌اند. سفرنامه‌ای که محصول اولین سفر خاقانی به مکه، دیدار از عراق عجم (اصفهان) و عراق (امروزی) و شرح دیده‌های او از آن دو دیار و بزرگان آن است. این کتاب نیز در سال ۱۳۳۰ خورشیدی و به تصحیح دکتر «یحیی قریب» در تهران منتشر شد. پس از آن نسخه معتبر وین را شناسایی کردند که عنوان اصلی ختم الغرائب و تاریخ ۵۹۳ هجری را دارد.

منشآت خاقانی شامل ۶۰ نامه از او می‌شود که به خویشاوندان، بزرگان و امرای زمان خود نوشته و برخی از اشعار خاقانی هم در آن به چشم می‌خورد. این کتاب که از آثار برجسته خاقانی به حساب می‌آید، نکات مهمی نیز در باب مسائل اعتقادی، اجتماعی و سیاسی جامعه ارائه داده است. این کتاب ارزشمند در سال ۱۳۴۹ و به تصحیح دکتر «محمد روشن» چاپ و منتشر شد.

از معاصران خاقانی میان او و نظامی گنجوی به سبب قرب جوار رشته‌های مودت مستحکم بود و چون خاقانی درگذشت، نظامی در رثایش چنین سرود:

به خود گفتم که خاقانی دریغاگوی من باشد دریغا من شدم آخر دریغاگوی خاقانی

اشعار خاقانی را فخیم، فاضلانه و پیچیده لقب می‌دهند. اشعاری که به جهت دشواری در درک و استفاده از تعبیر تازه، کمتر مورد توجه عام قرار گرفته و بی‌دلیل نیست که آن را شعر خواص معرفی می‌کنند. کلمات عربی که با سبک فنی و بیشتر در قالب قصیده سروده شده است. این شاعر قصیده‌پرداز ایرانی، در قالب‌های دیگری چون قطعه و غزل هم طبع آزمایی کرده و در مقام قیاس، غزل‌هایش را بسیار ساده‌تر و روان‌تر از قصاید او باید دانست. خاقانی از سخنگویان قوی طبع و

بلندفکر و یکی از استادان بزرگ زبان پارسی و در درجه اول از قصیده‌سرایان عصر خویش است. توانایی او در استخدام معانی و ابتکار مضامین در هر قصیده او پدیدار است. دیوان خاقانی از منظر مقام سخنوری و توانایی، از پیچیده‌ترین دیوان‌هاست و به همین سبب، در بین عامه مردم از توجه کمتری برخوردار است. چون هم فهم درست و لذت بردن از اشعارش نیاز به سطح بسیار بالایی از چیرگی به زبان پارسی و دیگر دانش‌ها مانند پزشکی کهن ایرانی که بیشتر بر مبنای گیاه‌شناسی و داروشناسی بود، نجوم، تاریخ، قرآن‌شناسی و حدیث‌شناسی دارد.